

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 324

Пожаров О.В.

Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля

ИНВЕСТИЦИЙНА ТЕОРІЯ ВИВЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ТА ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЛІТОЛОГІЇ

Стаття присвячена аналізу інвестиційної теорії вивчення функціонування партійно-політичної системи сучасного демократичного типу, а також електоральних процесів, представленої в роботах кола американських політологів. Досліджуються принципові основи даної теорії, її методологічні підходи, а також ті принципово нові можливості, які надає ця методологія для вивчення партійно-політичних і електоральних процесів.

Ключові слова: політичні інвестиції, електоральний процес, партійно-політична система, групи інтересів.

Пожаров А.В.

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ТЕОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПАРТИЙНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ И ЭЛЕКТОРАЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ В СОВРЕМЕННОЙ АМЕРИКАНСКОЙ ПОЛИТОЛОГИИ.

Статья посвящена анализу инвестиционной теории изучения функционирования партийно-политической системы современного демократического типа, а также электоральных процессов, представленной в работах ряда американских политологов. Исследуются принципиальные основы данной теории, ее методологические подходы, а также те принципиально новые возможности, которые предоставляет данная методология для изучения партийно-политических и электоральных процессов.

Ключевые слова: политические инвестиции, электоральный процесс, партийно-политическая система, группы интересов.

Pozharov A.

THE INVESTMENT THEORY OF RESEARCHING PARTY-POLITICAL SYSTEM AND ELECTORAL PROCESSES IN AMERICAN POLITICAL SCIENCE

The article is devoted to the investment theory advantages in researching party-political system in democracy and the electoral processes, which are discussed by many American political scientists. The fundamental principles of the theory and its methodological approaches and completely new possibilities, which are offered by this methodology for studying the party-political and electoral processes, are analyzed.

Key words: political investment, the electoral process, party-political system, interest groups.

Подальший розвиток і зміцнення політичних процесів, інститутів і відносин принципово демократичного типу в постсоціалістичних країнах, як показує практика, стикається з досить широким спектром проблем і перешкод. Ступінь успішності вирішення цих проблем і, відповідно, подолання труднощів значною мірою залежить як від об'єктивної можливості суспільства мобілізувати свої внутрішні ресурси для виведення країни на оптимальний або хоча б відносно прийнятний формат функціонування відповідних політичних інститутів, так і від рівня усвідомлення критичної важливості вирішення цієї проблеми політичною елітою і тими сегментами суспільства, які традиційно виявляють високий рівень соціальної та політичної активності і відповідальності. Саме зміцнення демократичної політичної системи та її нормальне функціонування, а також вибір оптимальної моделі виборчої системи, закріплення в країні демократичних електоральних процесів і відносин відносяться до числа найбільш актуальних і поки ще не вирішених політичних проблем у цілій низці країн, які переживають перехідний до демократії період. Між тим, без надійного функціонування демократичної виборчої системи в принципі неможливо, ні сформуванню органи державної влади без соціально-політичних потрясінь, ні надати цій владі необхідного ступеня легітимності, ні забезпечити реалізацію базового принципу демократії, відповідно до якого єдиним джерелом влади є народ.

Політична наука у країнах з розвинутою демократичною системою взагалі і в США зокрема проблемам вивчення електоральних процесів і відносин приділяє виключно серйозну увагу. Поряд з традиційними школами в політичній науці США створюються і успішно розвиваються нові підходи до вивчення виборчих процесів. Одна з таких порівняно нових політологічних шкіл і розробляє інвестиційну теорію інтерпретації електоральних процесів і розвитку партійно-політичної системи. На нашу думку, ті методологічні підходи, якими оперує ця школа, становлять значний академічний інтерес і для розвитку політологічної науки в Україні. Крім того, їх застосування у практичній політології може сприяти більш глибокому і всебічному розумінню суті процесів, які відбуваються в нашій країні, а значить – сприяти більш об'єктивному формуванню громадської думки та виробленню на цій платформі

консолідованої позиції різних соціальних сегментів суспільства за даними вкрай важливими для всієї країни проблемами.

У сучасній українській і російській політичній науці інвестиційна теорія дослідження партійно-політичних і електоральних процесів практично не знаходить застосування. Як максимум, деякі окремі риси такого методологічного підходу можна зустріти в дуже незначній кількості публікацій публіцистичного характеру, в яких їх автори намагаються простежити в основному лише джерела фінансових вливань у виборчі кампанії тих чи інших партій і кандидатів. Залишаючи за рамками даного дослідження зі зрозумілих причин російську проблематику, слід зазначити, що в українській політичній науці незатребуваність інвестиційного методу дослідження цієї проблематики пояснюється низкою цілком конкретних і об'єктивних причин. До їх кола в першу чергу слід віднести неструктурованість партійно-політичної системи, вкрай невисокий рівень довіри населення до більшості політичних партій, відсутність у програмних документах більшості українських партій чітко сформульованої ідеологічної програми, що в свою чергу призводить до їх ідейно-політичної аморфності і, відповідно, неможливості зазначити свій сегмент електорату, на підтримку якого партія могла б розраховувати в першу чергу. Окремо необхідно відзначити відсутність стабільності, передбачуваності і розуміння в частині визначення правил гри. Про це найпереконливіше свідчать факти значної трансформації виборчого законодавства практично перед кожними виборами аж до зміни типу виборчої системи. До суб'єктивних же причин, мабуть, слід віднести фактор недостатньої інформованості вчених щодо базових принципів інвестиційного методу дослідження політико-електоральних процесів і тих можливостей, які даний метод надає. І якщо перша, об'єктивна, група причин може бути подолана лише з часом під впливом об'єктивних трансформацій у соціально-економічній сфері, то суб'єктивний фактор, можливо, вдасться виправити, хоча б частково, публікацією цієї статті.

В американській політичній науці інвестиційна теорія вивчення політичних і електоральних процесів почала розроблятися ще в 1960-х – 1970-х роках. Однак найбільший розвиток вона отримала на початку 1980-х років насамперед під

впливом необхідності глибше зрозуміти витoki і суть тих процесів в американському суспільстві, які призвели до „політичного землетрусу” 1980 р., коли в результаті виборів дуже істотно і на довгі 12 років було змінено політичний ландшафт США. Саме в ці і наступні десятиліття широке коло дослідників досить активно і плідно почало використовувати цю методологію в політичній науці. Однією з перших системних наукових робіт, виконаних у рамках інвестиційної методології, стала колективна монографія під загальною науковою редакцією Т. Фергюсона і Дж. Роджерса, написана в співавторстві з У. Бернхемом, Дж. Епштейном, А. Кокберном і низкою інших авторів [1]. Окремо слід відзначити без перебільшення величезний внесок у розробку інвестиційної теорії в роботах професора політичних наук Т. Фергюсона, перелік яких налічує десятки статей у наукових журналах, тематичних збірках, а також кілька фундаментальних монографій [2]. Значний інтерес в рамках даної проблематики представляє монографія У.Р. Міда [3], а також численні статті і монографії Г. Александра. Інвестиційна методологія також широко застосовується в роботах таких дослідників, як В. Наварро [4] і цілим рядом інших фахівців у сфері електоральної і політичної історії, політології та політичної соціології [5]. З робіт більш пізнього періоду слід відзначити монографію Ф. Сорауфа [6]. Певною мірою аналогічна методологія використовується і деякими європейськими авторами, прикладом чого може стати робота відомого французького вченого і підприємця М. Альбера, яка стала бестселером [7]. Перелік наукових праць і публікацій, виконаних із застосуванням методології в рамках інвестиційної теорії можна було б продовжити, однак і перерахованих вище досліджень цілком достатньо для того, щоб позначити основні принципи даної методології і ті можливості, які вона надає політологу при вивченні проблем у рамках електоральної і партійно-політичної проблематики.

Сутність інвестиційної теорії політико-електоральних процесів значною мірою пояснюється вже її назвою. Добре відомий вислів секретаря штату Каліфорнія Джессі Анру, який став майже хрестоматійним, про те, що саме „гроші є материнським молоком політики” [цит. за: 8, р.136]. Тому достовірна і кваліфіковано систематизована інформація про те, хто, на якому етапі і які саме суми пожертвував у виборчі фонди партій і

кандидатів, здатна прояснити багато для дослідника. Грамотно інтерпретована інформація про такі внески дозволяє з високим рівнем наукової достовірності визначити рівень політичної підтримки тієї чи іншої політичної сили з боку різних сегментів суспільства, дозволяє побачити в динаміці процеси посилення або послаблення цієї підтримки, дозволяє достовірно прогнозувати стиль ведення виборчої кампанії і ті можливості, які надають кандидатам певні фінансові можливості. Так, наприклад, під час останньої президентської кампанії в США інвестування в передвиборчі фонди сенатора від Іллінойсу Барака Обами досягло таких приголомшливих розмірів, що вже на порівняно ранньому етапі кампанії можна було достовірно прогнозувати, що даний кандидат відмовиться від державного фінансування своєї кампанії, щоб розв’язати собі руки і проводити максимально агресивну і витратну стратегію боротьби. Те ж саме зробив під час передвиборчої гонки 1980 р. колишній губернатор Техасу Джон Коннеллі, проте результати цих двох політиків виявилися прямо протилежними.

Важливо принципове розуміння того, що в інвестиційній теорії вивчення політичних процесів є абсолютно некоректною спрощено-вulgаризована ідея про те, що переможцем завжди виявляється той, хто в змозі забезпечити максимальний обсяг фінансування. Принцип „хто платить, той і замовляє музику” в даному випадку не спрацьовує. У сучасному демократичному суспільстві купити політичну перемогу на виборах неможливо. Голоси виборців доводиться завойовувати у жорсткій політичній боротьбі, і шанси на перемогу далеко не обов’язково вище у того кандидата, в кампанію якого про інвестували найбільш великі суми. Друге принципово важливе положення інвестиційної методології полягає в тому, що при всій дійсно серйозній значущості наслідків відкритого і прямого формування фінансової ресурсної бази політичної кампанії, це є лише одним, і то далеко не найважливішим, аспектом у рамках цієї теорії. Другим шаром інвестиційної теорії є необхідність відстеження прихованого, латентного інвестування в політичні процеси. При цьому важливо розуміти, що під прихованим інвестуванням в жодному разі не маються на увазі заборонені законом схеми формування ресурсної бази партій чи кандидатів. У розвинених демократіях ні про які схеми

лише злегка завуальованого підкупу виборців у вигляді будівництва доріг, оснащення шкіл або лікарень, роздачі продуктових наборів і інше не доводиться й говорити. Не можливо навіть уявити у передвиборчій боротьбі якісь „коробки з-під ксероксу з чорною готівкою”. Адже у разі розкриття подібних фактів, а вони будуть обов'язково розкриті і оприлюднені практично відразу ж, реакція влади і виборців буде настільки невідворотною і жорсткою, а наслідки будуть такими катастрофічними, що набагато простіше взагалі не вдаватися до подібних хитрощів. Та й виборці напевно не приймуть подібних подачок і на знак протесту проти порушення законів і етичних норм проголосують проти такого махінатора. Тому під латентним інвестуванням маються на увазі заходи абсолютно легальні і, крім того, найчастіше формально не пов'язані з політичними процесами або виборчими кампаніями. Однак таке інвестування від цього не тільки не стає менш ефективним, але за ступенем своєї ефективності набагато перевищує відкрите інвестування. У політичній практиці США можна навести чимало прикладів того.

Незалежні і формально абсолютно не пов'язані з партіями або кандидатами центри з вивчення громадської думки на замовлення корпорацій і задовго до початку офіційної передвиборчої кампанії проводять закриті опитування, в яких не згадуються ні політики, ні партії, ні вибори. Замість цього на основі вивчення думки надзвичайно репрезентативного масиву респондентів прояснюють їхні уяви про небезпеку для суспільства та її витoki, про очікування щодо перспектив країни, про цінності сім'ї та виховання дітей, добросусідство, громадську мораль, з'ясовують реакцію майбутніх виборців на набір кодових фраз, які, на думку респондентів, свідчать про правильне розуміння їх проблем, точно встановлюють коло і ступінь важливості для суспільства такого роду проблем. Потім, часто через багато місяців після такого роду опитувань, виборці з подивом слухають передвиборні промови тільки одного з кандидатів, який говорить з ними саме про те, що їх найбільше турбує і пропонує їм саме ті способи вирішення їх проблем і саме тими фразами, якими мислять самі люди, і тому їм здається, що нарешті в країні з'явився політик, який знає проблеми свого народу, як ніхто інший, і розмовляє з ними тією мовою, якою вони самі думають і

розмовляють з близькими їм людьми, яким повністю довіряють. Немає потреби зайвий раз доводити, що саме за такого кандидата люди стануть голосувати в першу чергу.

Провідні національні телекомпанії США раптово і, здавалося б, абсолютно парадоксально в самий розпал виборчої кампанії відмовляються продавати ефірний час для політичної реклами кандидатів у президенти. Рішення приймається одночасно всіма провідними телемережами і до того ж у період, коли вартість однієї хвилини prime time зашкалює за 100 тис. доларів, а кандидати готові оплачувати десятки рекламних роликів, не враховуючи півгодинних фільмів про кандидатів. Офіційне пояснення дуже просте і навіть високоморальне: не можна перетворювати національний телеефір в суцільну нестримну політичну рекламу. Потім ті, кому це цікаво, дізнаються, що кількість рекламних матеріалів і розцінки на комерційну рекламу на тих самих телеканалах під час телетрансляції партійних конвентів буде зашкалювати за усі мислимі межі, і всі можливі збитки телемереж будуть із лишком компенсовані. Однак у період мораторію, коли всі кандидати були відлучені від загальнонаціонального телеефіру і формально опинилися в рівних умовах, один із них все ж був „більш рівноправним”. Саме більшість принципів положень його передвиборної платформи в якості „істинних християнських цінностей” доносили до виборців декілька тисяч локальних евангелістських теле- і радіостанцій по всій Америці. При цьому ні сам кандидат, ні його платформа навіть не згадувалися. Його конкуренти, котрі могли оперувати набагато більшими передвиборчими офіційними фондами, виявилися поза сферою освітлення телебаченням, і вимушені були зійти зі дистанції та припинити боротьбу.

Нарешті, третій і найбільш значущий пласт у рамках теорії політичного інвестування передбачає виявлення глибинних зв'язків між фінансовими інтересами і політико-електоральними реакціями різних сегментів підприємницької еліти, профспілок, асоціацій, державно-бюрократичної еліти, академічних кіл, військово-промислового комплексу і т.д. У рамках інвестиційної методології в основу партійно-політичної боротьби в якості своєрідного ініціюючого ядра закладаються насамперед найбільш суттєві інтереси різних угруповань підприємницької еліти, які знаходяться в епіцентрі політичної боротьби та інвестують

в неї найбільші фінансові ресурси. Досвід США переконливо свідчить про те, що ступінь реального політичного впливу вищезначених груп виборців набагато перевищує їх чисельність, а їх можливості дозволяють формулювати і вирішувати завдання, які здатні вплинути на електоральні реакції масового виборця, а значить – і визначити результат виборів. Саме інвестиційна методологія аналізу політико-електоральних процесів дозволяє зрозуміти механізми перетворення інтересів підприємницької еліти з метою реалізації фундаментальних соціально-економічних проблем на електоральні реакції виборців. Одним із прикладів такого роду політичного інвестування в Республіканську партію було фінансове знекровлення організованої праці і відповідно – нівелювання політичної ролі профспілок як одного з найбільш цінних політичних активів Демократичної партії, яке завершилося саме напередодні виборів 1980 року.

Таким чином, інвестиційна методологія вивчення партійно-політичного протиставлення та електоральних процесів дозволяє досліднику звести в єдину логічно обґрунтовану картину мозаїку безлічі різноспрямованих факторів багаторівневого, різновекторного і багатополосного політичного процесу сучасного розвиненого демократичного суспільства. Дозволяє враховувати широкий спектр реальних протиріч між основними суб'єктами політичної боротьби,

які зумовлені різноспрямованістю їх найбільш істотних інтересів; необхідність враховувати не тільки коротко- та середньострокові завдання, але й цілі довгострокової перспективи; різнорівневий характер політичного протиставлення, яке охоплює не тільки міжпартійне суперництво, але й часто необхідність подолання протиріч між різними угрупованнями всередині партій, а також фактори зміцнення або ж ерозії електоральних позицій партій та їх можливого дрейфу з одного на інший фланг партійно-політичного спектра, нарешті, брати до уваги тенденції розвитку в рамках основних сегментів суспільства. Всі ці чинники й обставини так чи інакше і формують той передвиборний консенсус, який веде до перемоги певної політичної сили.

В Україні використання інвестиційної теорії при вивченні партійно-політичних і електоральних процесів також може привести політологів до плідних результатів. З подальшим структуруванням партійно-політичної системи в країні, набуття українськими партіями звичного для розвинених демократій формату діяльності, формування нормального партійно-політичного спектра, що відбиває доктринальне позиціонування партій, а також – стабілізації виборчої системи, інвестиційна методологія буде розкривати перед вітчизняною політичною наукою все більш широкі можливості і приносити все більш цікаві результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Hidden Election. Politics & Economics in the 1980 Presidential Campaign / [ed. By Th. Ferguson and J.Rogers]. – New-York.: Pantheon Books, 1981. – 342 p.
2. Ferguson T. Right Turn: The Decline of the Democrats and the Future of American Politics / T.Ferguson, J. Rogers. – New York: Hill & Wang, 1986. – 265 p., Ferguson T. Golden Rule. The Investment Theory of Party Competition and the Logic of Money-Driven Political Systems / T.Ferguson. – Chicago: The University of Chicago Press, 1995. – 432 p.
3. Mead W. Mortal Splendor. The American Empire in Transition / W. R. Mead – Boston: Houghton Mifflin Company, 1987. – 367 p.
4. Navarro V. The 1980 and 1984 U.S. Elections and the New Deal: An Alternative Interpretation / V. Navarro // Socialist Register. – 1985 / 1986.
5. Див.: Kalt J. The Economics and Politics of Oil Price Regulation / J. Kalt. – Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1981. – 378 p., Kelley St. Democracy and the New Deal Party System / St.Kelley / Democracy and Welfare State. – Princeton: Princeton University Press, 1988. – 348 p.
6. Sorauf Fr. Money in American Elections / Fr. Sorauf. – Glenview, 1988. – 296 p.
7. Albert M. Capitalism vs. Capitalism / M.Albert. – New-York, Four Wall Eight Windows, 1993. – 260 p.
8. Dollar Politics; [third Edition]. – Congressional Quarterly Inc. – Washington, D.C., 1982. – P.136.